

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦИТАТНОГО МОВЛЕННЯ В ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ

Л. В. Онишкевич

Львівський державний університет ім І. Франко

У статті йдеться про цитатний дискурс як базовий спосіб репродукції інформації, спрямованої на переконання адресата у її фактуальності, правдивості, надійності.

Ключові слова: газетний дискурс, цитатний дискурс, пряме цитування, непряме цитування

В статті говориться о цитатном дискурсе как базовом способе репродукции информации, направленный на убеждение адресата в ее фактуальности, правдивости, надежности.

Ключевые слова: газетный дискурс, цитатный дискурс, прямое цитирование, не прямое цитирование

The article deals about quotation discourse as base method of information reproduction.

Key words: newspapers discourse, quotation discourse, straight quotation, indirect quotation

Сучасна мовознавча наука приділяє значну увагу дослідженню та вивченню *дискурсу* – складній єдності мовної форми, значення і дії [1, с.21], що охоплює всі сфери комунікації. Особливістю дискурсу постмодерністського суспільства є *інтертекстуальність*. Тексти різних дискурсів взаємодіють і взаємопереплітаються між собою. Яскравим прикладом слугує *газетний дискурс*, зокрема дискурс новин у англійській пресі, вивчення лінгвістичних категорій якого, з огляду на їх функціонування в дискурсі постмодерністського суспільства, потребує ретельного наукового обґрунтування. Кожен дискурс визначає межі функціонування лінгвістичних категорій. Тому одна й та ж категорія у різних типах дискурсу виявляється по-різному чи набуває своєрідних рис. Як приклад розглянемо функціонування *цитатного дискурсу*, що поділяється за способом репродукції у газетний текст на прямий та непрямий і є складовим елементом газетного дискурсу у дихотомії *дискурс репортера (журналіста) ↔ цитатний дискурс*.

Корпус текстів масової комунікації, а особливо текстів новин, визначаємо як особливий тип мовного вживання та особливий тип текстів, які належать до певної соціокультурної діяльності [1, с. 112].

Газетний дискурс, у нашому розумінні, – письмовий суспільний документ, сфокусований на реальному світі, його фактуальності, референції, актуальності, відповідальності та надійності. Це особливий тип соціального дискурсу, що орієнтується на передавання реальної інформації від адресанта до адресата (читача). Він відрізняється від інших типів дискурсу інтерпретацією категорії правдивості, фактуальності, об'єктивності [12]. *Газетний дискурс* виходить за рамки тексту, його мета – бути надійним та об'єктивним лінгвальним віддзеркаленням екстралінгвальних подій. Тому важливе місце посідає співвіднесеність „копії” з „оригіналом” і визначення рівня відповідності між ними. Всі лінгвістичні категорії, що функціонують у дискурсі, детермінуються такою скерованістю на позатекстовий світ, функціонуючи для підтвердження зв'язку між світом газетного тексту та об'єктивним світом.

Соціокультурно-політичні факти, ґрунтуючись на політично мотивованих чи дискусійних поглядах, часто мають суб'єктивний та умовний характер. Сучасний читач (адресат газетної інформації) потребує додаткового підтвердження надійності отриманої інформації. Тому проблема валідності інформації, її об'єктивності стає першочерговою для адресанта. З цією метою він подає події, повідомлення з різних ракурсів, порівнює факти в такий спосіб, щоб вони доповнювали один одного, вдається до цитування різноманітних джерел для підтвердження правдивості цитованих тверджень, щоб за допомогою доказів та аргументів, втілених у мовних засобах, переконати аудиторію в правильності певної позиції [8]. Тобто однією з особливостей *газетного дискурсу* є те, що певна частина тексту намагається переконати адресата у правдивості поданої інформації, у правильності точки зору адресанта чи, принаймні, цитувати джерела, які б дали змогу читачеві судити про фактуальність тверджень у тексті [1].

Під *фактуальністю* розуміємо спосіб подання інформації адресантом і сприйняття її адресатом як правдивої, реальної, фактуальної. Відповідно твердження, яке адресант подає, а адресат інтерпретує як таке, що описує правдиву ситуацію, називаємо *фактуальним*. Проте багато тверджень, які цитують автори новин, породжуються іншими людьми. Тому під час аналізу газетного дискурсу критично важливим стає застереження, що твердження розглядаємо як фактуальне лише за умови, що його адресант бере на себе відповідальність за правдивість висловлювання.

Переважає більшість інформації, що використовується для написання новин, доходить до нас у дискурсній формі [1; 9], тому газетний матеріал розглядаємо як результат опрацювання і перероблення текстів інших типів дискурсу. *Цитатний дискурс* – спосіб, в який тексти функціонують у межах *газетного дискурсу*. Цитата не прирівнюється до оригінального висловлювання, а виступає у тексті лише як його презентація, функціональний еквівалент. Наприклад, при письмовому цитуванні усного висловлювання не беруться до уваги такі фактори, як інтонація, вагання, паузи, редагуються граматично некоректні речення. Інакше кажучи, репортер стилізує цитату під ідеологічні вимоги газети і, пропускаячи її через призму власної фактуальності, сам вирішує, чи є пряме цитування функціональним еквівалентом оригіналу. В межах *цитатного дискурсу* воно пристосовується до нового дискурсного оточення, але не розчиняється у

ньому, адже етика спілкування, з одного боку, а підтвердження авторитетності та фактуальності інформації – з іншого, вимагають посилання на адресантів *цитатного дискурсу* [2,с.13]. Тому розмежування висловлювань *дискурсу репортера* і *цитатного дискурсу* набуває неабиякої ваги.

У газетних текстах *цитатний дискурс* репродукується по-різному. За способом презентації інформації цитування виокремлюють *пряме цитування*, яке передбачає дослівне передавання цитованого висловлювання, та *непряме цитування*, яке інтерпретується як перифраза оригіналу. Але якщо *пряме цитування* порівнюємо з прямим мовленням, то поняття *непрямого цитування* значно ширше за поняття непрямого мовлення. *Непряме цитування*, в нашому розумінні, охоплює як явище непрямого мовлення, так і перифразу. Наприклад:

(1) *Пряме цитування*: But Gerhard Schröder, the German Chancellor, told his country:” We are witnessing the dawn of an age that the people of Europe have dreamt of for centuries – borderless travel and payment in a common currency.

Many will be a bit wistful. The German mark meant a lot to us. We link the mark with memories of good times in Germany. But you can be sure even better times are ahead” (*Europe takes the plunge, The Times, January 1, 2002*).

(2) *Непряме цитування*: а) Peter Hain, the Minister for Europe, has said that it could take another six months to get a referendum Bill through Parliament in the face of Tory opposition (*Blair to target women skeptics in campaign for the ‘yes’ vote, The Times, January 1, 2002*).

б) However, some rearguard campaigners are urging the country not to wipe out memories of the mark (*Germans dance on grave of their once-loved mark, The Times, January 1, 2002*).

Як бачимо з прикладів, орфографічна відмінність між *прямим* і *непрямим цитуванням* є категоріальною: *пряме цитування* виділяється лапками, а *непряме цитування* – ні. Ця відмінність також регулює вживання *дейктичних* елементів – слів, які служать для зіставлення висловлювання з екстралінгвістичним контекстом [10,с. 107], – і тип синтаксичних конструкцій, у яких трапляється цитування.

При *прямому цитуванні* і цитата, і текст репортера співвідносяться з власними екстралінгвальними ознаками. Тому *дейктичні* елементи цитати збігаються з тими, які були в оригіналі. За наявності двох комунікативних актів метонімічно звучить не лише голос адресанта, а й голос того, кому належить цитований вираз. Отже, у тексті присутні принаймні два голоси: адресанта і того, кого він цитує [11,с. 97-98], що своєю чергою створює ілюзію діалогічності, притаманної сучасній мові [7], і сприяє об’єктивізації викладу [6].

При *непрямому цитуванні* *дейктичний* центр зміщується на *дискурс репортера*. *Дейксис* цитати узгоджується з контекстом *дискурсу репортера*, внаслідок чого спостерігаємо зміну займенників, узгодження часів тощо. При *непрямому цитуванні* адресантом твердження виступатиме лише репортер, тому зникає ілюзія діалогічності мовлення, а виклад набуває монологічного характеру. Але навіть при *непрямому цитуванні* обов’язково присутня – експліцитно чи імпліцитно, прямо чи метонімічно – вказівка на автора цитованого тексту. В англійській мові для посилання на джерело повідомлення використовується широка система синтаксичних засобів [3].

Різниця в *дейксисі* супроводжується синтаксичними відмінностями, а саме типом синтаксичних конструкцій. *Пряме цитування* зазвичай є автономним (паратактичним) і керується зв’язками сурядності. *Непряме цитування* – переважно неавтономне, гіпотактичне, тому керується зв’язками підрядності. Різниця між паратаксом та гіпотаксом виявляється у вживанні елементів, притаманних лише (через його діалогічну спрямованість) *прямому цитуванню*: питань, звернень, наказового способу, вигуку тощо, які не вживаються у *непрямому цитуванні* (через його монологічну спрямованість).

Отже, статичний аспект – слова, які характеризують сукупність предметів, явищ, процесів, фактів реальної дійсності або процеси мисленнєвої діяльності людини, – спільний для обох типів цитування. Вони відрізняються лише динамічним аспектом – синтаксисом висловлювань, який виражає відношення між предметами і процесами й визначається автором залежно від цільової установки, типу тексту та інших факторів [5].

У *газетному дискурсі* простежується ще одна особливість – поєднання *прямого* та *непрямого цитування* в межах речення. Таке поєднання пояснюється тим, що журналіст, пишучи статтю, опрацьовує велику кількість текстів-джерел, які слугують основою повідомлення. Серед них адресант ретельно відбирає потрібну базу цитат, які потім використовує при *прямому* та *непрямому цитуванні*. На основі опрацьованої інформації адресант створює власний текст. Тому цитування може відбуватися не лише у формі речень, а також містити вкраплення окремих слів чи словосполучень, що дає змогу адресантові передати інформацію, заощадивши місце на шпальтах газети.

(3a) Wim Duisenberg, President of the European Central Bank, urged Britain, Sweden and Denmark – the three EU countries outside the eurozone – to “come and join us”, and Signor Prodi predicted that the introduction of coins and paper would have an “enormous influence on public opinion” in those countries (*Europe takes the plunge, The Times, January 1, 2002*).

(3б) Antonio Martino, the Defence Minister, said that the euro could fail, causing a “real catastrophe, since we have thrown away the key to the alternative, namely the retention of our monetary sovereignty” (*Debut of euro deepens rift at heart of Italy, The Times, January 4, 2002*).

Пряме та непряме цитування поєднуються у різний спосіб: *непряме цитування*, що містить *пряме цитування*; речення з однаковим обсягом *прямого* та *непрямого цитування*; *пряме цитування*, що містить *непряме цитування*. Найчастотнішою є модель поєднання *непрямого цитування* на початку речення з подальшим його переходом у *пряме цитування*, на якому, як звичайно, сфокусоване ствердження (приклади 3а та 3б).

Крім типових, подибуємо й нетипові форми поєднання *цитатного дискурсу*. До них відносимо ті випадки, коли цитатний дискурс одного типу трапляється у позиціях, притаманних для іншого типу. Наприклад:

(4а) TONY BLAIR piled on the pressure for early entry into the euro yesterday as he warned that Britons cannot “hide their head in the sand” over the single currency (*We can't hide from the euro, says Blair, Daily Mail, January 4, 2002*).

У наведеному прикладі *пряме цитування*, паратактичне за природою, виявляється як гіпотактичне. Про це свідчить узгодження займенника “their” з контекстом головного речення. Для *прямого цитування* узгодження дійктичних елементів не є характерним, так як і для *непрямого* цитування – наявність лапок.

(4б) TONY BLAIR'S policy on joining the euro has been ‘shot to pieces’, senior Tories claimed last night (*Blair's euro policy is 'shot to pieces', Daily Mail, January 5, 2002*).

Знову ж таки, з одного боку, відсутність лапок не дозволяє віднести цю цитату до *прямого цитування*. З іншого ж боку, часова форма цитованого висловлювання має узгоджуватись із „claimed” та „last night” головного речення, тобто замість „has been ‘shot to pieces’” має бути “had been “shot to pieces”.

(4в) The Deputy Premier – thought to be in Spain – is on a ‘private short break’ after working throughout the holiday period, his aides said (*Blair's euro policy is 'shot to pieces', Daily Mail, January 5, 2002*).

Як і (4б), цей приклад ілюструє паратактичне вживання *непрямого* мовлення, але з репортерським коментарем у середині цитати. Лише дочитавши цитату до кінця, адресат робить висновок, що її адресантом є не репортер, а помічники заступника міністра.

Поєднанням у різний спосіб форми цитатного дискурсу; репортер експериментує з різними синтаксичними, риторичними способами, шукаючи найадекватніші та найвиразові форми експлікації власної думки у тексті.

Своєрідність функціонування *цитатного дискурсу* в межах *газетного дискурсу* пояснюється тим, що газетне повідомлення зорієнтоване передовсім на передавання інформації і торкається питань референції, правди, надійності та фактуальності. Звернення до реальності є тією рисою, яка вирізняє вживання *цитатного дискурсу* у різних типах дискурсу. Отже, *газетний текст* – повноправний дискурсивний жанр, і як такий він визначає межі для усього, що стається в його межах, зокрема й *цитатного дискурсу*.

Література:

1. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация: Пер. с англ./ Сост. В.В.Петрова; Под ред. В.И.Герасимова; Вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В.В. Петрова.– М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
2. Грицина В.І. Інфраструктура речень публіцистичного стилю: Автореф. дис... канд.філол.наук. – Запоріжжя, 2002.
3. Березенко В.М. Тактики увірогіднення інформації в дискурсі // Форма, значение и функции единиц языка и речи.–Ч.2. – Минск, 2002. – С.121-123.
4. Земская Е.А. Клише новояза и цитация в языке постсоветского общества // Вопр. языкознания.–1996.– №3. – С.23-31.
5. Зубов А.В. О связи статистического и динамического аспектов содержания текста // Форма, значение и функции единиц языка и речи. –Ч.1. – Минск, 2002. – С.31.
6. Козловский В.В. Прагматическая интерпретация оценочной позиции говорящего (на материале косвенной речи современного немецкого языка) // Нова філологія. – 2001. –№1(10). – С.58-68.
7. Панов М.В. Из наблюдений над стилем сегодняшней периодики // Язык современной публицистики. – М., 1988.
8. Чистая С.Ф. Роль проксемических маркеров в интерсубъективном измерении публицистического текста // Форма, значение и функции единиц языка и речи.– Ч.2.- Минск, 2002. – С.114.
9. Bell Alan. The Language of the News Media. – Oxford: Blackwell, 1991.
10. Chalker, S., Weiner E. Oxford Dictionary of English Grammar. – Oxford, 2000.
11. Maingueneau D. *Elements de linguistique pour le texte litteraire*. 3rd edition. – Paris: Dunod, 1993.
12. van Dijk T. News schemata // Studying Writing. Linguistic Approaches. C.Cooper and S. Greenbaum (eds.). – Beverly Hills. CA: Sage, 1986.– P.155-186.